

Quan Berga s'ensorrava

NO HEM SABUT TROBAR UN TÍTOL més adient, per a comentar la situació urbanística de la ciutat de Berga a finals del s. XIX, que el que escollí, amb tant d'encert, el nostre amic Josep Noguera en el seu llibre *Berga en temps del canal industrial (1885-1900)* (1). Ell fou també el primer que donà a conèixer la situació d'extrema degradació urbana que patia Berga a finals de segle XIX, a partir de la informació que li proporcionà l'exhaustiu buidat de la premsa local i de les actes municipals, i molt especialment, dels comentaris fets a l'interessant l'informe que el 16 de gener de 1892 presentà l'arquitecte municipal al ple de l'Ajuntament. És a partir de l'obra de Josep Noguera i de l'anàlisi d'aquest informe tècnic que ens atrevim a iniciar aquest article.

Berga, una ciutat fortificada

Tot i que aquest no és el tema d'aquest article, creiem que val la pena recordar que Berga fou, durant segles, una plaça militar fortificada de primer ordre; les velles fortificacions medievals i modernes del castell, que des del XVIII es coneixia amb el nom de Sant Ferran, i de la mateixa Berga foren gairebé totalment enderrocades en plena guerra contra els francesos quan el general Lacy, el 1811, amb l'objectiu d'evitar que la vila de Berga es convertís en un punt estratègic per a les tropes franceses, les destruï.

Amb tot, les llargues guerres carlines del XIX tornaren a fer de Berga un punt estratègic de primer ordre i, a partir de 1835, part de les muralles del castell i de la vila es referen de nou, finançades a contràcor per l'Ajuntament i amb l'aprofitament de tots els materials disponibles; fins i tot les llambordes dels

carrers i de les places de Berga s'aprofitaren per a refer murs. De l'any 1835 és el gravat que circulava per Catalunya i que també fou publicat pel diari *El Constitucional* (2), i en l'obra *El Humano Enigma* de Pio Baroja es pot llegir una magnífica descripció de les fortificacions de Berga (3).

El juliol de 1940 el general Espartero va prendre Berga i el castell i ordenà l'enderroc d'una gran part de la fortificació, però va mantenir Berga com a nucli estratègic d'interès militar, per la qual cosa només els enginyers militars podien aixecar plànols de les fortificacions i de la seva zona militar. Berga quedà lligada de peus i mans als interessos militars i tots els projectes d'obres noves o reformes quedaven frenats per aquesta burocràcia. A partir de 1871 i fins al 1875, els anys de l'última carlinada, els pressupostos municipals quedaren desbordats per les continuades obres que projectaven els militars des del castell de Sant Ferran i Berga es va veure obligada, de nou, a reconstruir tambors, panys de muralla, renovar espielleres, tancar de nou els vells portals de la muralla i a ensorrar construccions de particulars que es consideraven perilloses per a la defensa, per exemple cases del carrer del Roser.

Acabada la guerra Berga recuperà la tranquil·litat i va poder començar a plantejar solucions als problemes urbanístics. Una de les principals prioritats fou la d'ensorrar tambors, portals i muralles amb un afany comprensible per «modernitzar» el nucli urbà, sempre, però, amb el permís de les autoritats militars, permís que arribava a comptagotes; el 1907 el sotsinspector de la IV Regió Militar de Barcelona concedia permís per a ensorrar les

muralles que dificultaven la construcció de la carretera de Capolat i el 1928 es posaven en pública subhasta els terrenys que formaven part del castell.

El difícil camí de la transformació del nucli fortificat

Els difícils anys de les guerres carlines i la forta crisi que patia la ciutat de Berga expliquen, ben segur, el retard amb què l'Ajuntament abordà el tema urbanístic i arquitectònic. Fins al 1892 no es publicaren les primeres ordenances municipals sobre temes urbanístics; fins aleshores, l'Ajuntament de Berga s'havia limitat a publicar bans (1830, 1853, 1865, 1872) que regulaven temes concrets (arrebossat de façanes, prohibició de construir voladissos sobre els carrers, direcció d'obres menors, arranjament de teulades, etc.).

Les ordenances de 1892 foren redactades pel primer arquitecte municipal de Berga, Eudald Iranzo, nomenat el 1883. Amb el títol de «*Bases a que deben sujetarse todos los permisos que se concedan, ya sea de edificación, reconstrucción, arreglo, modificación, mejora, ó ya de reforma exterior o interior de una casa en la ciudad de Berga ó en sus alrededores que afecte a vias de cierto tránsito público*», foren aprovades per l'Ajuntament el 2 de març de 1892. Constaven de 15 punts relatius a l'obligatorietat de demanar permís d'obres, prèvia presentació de plànols a escala 1:50 de totes elles; aquestes s'havien d'ajustar als projectes d'alineacions de carrers, havien d'assegurar una bona cimentació i construcció de latrines a les plantes baixes; s'obligava a la canalització de les aigües pluvials, a arrebossar les façanes que no fossin de pedra i es prohibien els voladissos

fets amb materials febles; l'alçada màxima de les noves construccions quedava fixada en planta baixa, tres pisos i golfes.

Les Bases foren vigents molts anys; l'any 1905 l'Ajuntament publicà les seves primeres Ordenances Municipals, que recollien íntegrament els 15 punts de les Bases d'Iranzo amb l'afegit de dues bases noves: l'obligatorietat de demanar permís per a totes les obres efectuades al terme municipal i la que feia referència a la necessitat de garan-

la poca qualitat dels seus materials com per l'estat d'abandonament en què es troben; Iranzo denuncia també l'existència de *«depositos de letrinas en las condiciones como hoy día se encuentran, el tener todas las casas los estercoleros y pocilgas en los bajos, y criaderos de gallinas, conejos, palomas y otros animales caseros en las habitaciones, sin reunir condición que garantice el mal que ellos producen, la demasiada confianza de asiento de ciminetos, por suponer siempre que el suelo esta formado por roca, el tener*

cocina y el de las criadas. En la huardilla solia dormir el dependiente en invierno...» (4).

La majoria de les cases ressenyades a l'informe havien de ser ensorrades atès el perill imminent d'esfrondament; a una bona colla calien importants obres (arranjament de les façanes, teulades i sostres, reforçament de ciments i construcció de nous pilars). I és que l'informe no feia res més que certificar i avaluar el que tots els berguedans ja sabien: que Berga s'ensorrava!

Berga a finals del segle XIX.

ARXIU ARB

tir la seguretat i solidesa de les bastides de totes les obres.

L'informe Iranzo

Tant interessant com les Bases és l'informe que les precedeix, on l'arquitecte barceloní determina, després d'un reconeixement exhaustiu, *«las obras que conviene ejecutar detalladamente para garantir la seguridad individual y personal del poblado»*. L'informe repassa carrer per carrer la ciutat i exposa les obres urgents que s'han d'efectuar en els habitatges dels carrers Baixada de Sant Francesc, Callnou, Canals, Casto, Cementiri, Ciutat, Gabatxos, Gatuelles, Hospital, Llançalabarra, Menorets de Baix, Menorets de Dalt, Pietat, Pinsania, Plaça de Sant Joan, Plaça de Santa Magdalena, Plaça de la Constitució, Placeta de la Ciutat, Plaça de les Fonts, Pujol de Baix, Pujol de Dalt, Roser, Sallagossa, Castell, Sant Antoni, Travessia de Sant Antoni, Vals, Travessia del Vals i Unió.

Els habitatges relacionats a l'informe són vells i deplorables, tant per

cruzado por todas partes el subsuelo con cloacas y conductos de agua en malas condiciones de construcción y conservación, con grandes pendientes que tienden a descarnara la solera en muchos casos constituidos por el terreno natural que produce filtraciones, son todas concausas importantes que contribuyen a perjudicar los ciminetos de las casa haciendolas perder toda su estabilidad y asiento».

La tipologia més corrent de Berga als ss. XVIII i XIX corresponia a cases de tres i fins i tot quatre pisos d'alçada, fetes amb materials pobres (molta tàpia i poca pedra), cases entremitgeres, de 5-6 m o 10-11 de façana, amb horts. Pio Baroja va fer una molt bona descripció d'una casa del carrer Major amb aquestes paraules: *«La parte baja de la casa de Mestres se hallaba ocupada por la tienda, donde se vendía al por menor, por el despacho, el almacén y el portal... El piso principal se hallaba ocupado por la Sala, el comedor, el recibimiento, el cuarto de la Menesia y un gabinete con alcoba... En el segundo piso, el de la vieja, el que habían dejado a Hugo, la*

Com explica Josep Noguera, el 13 de novembre de 1891 s'ensorraven dues cases al Vall de Baix i una noia moria en el sinistre, i el 28 del mateix mes passava el mateix amb dues cases més del carrer del Pujol i hi morien dues criatures de 9 i 11 anys. La premsa berguedana, i més concretament *El Bergadán*, denuncià aquesta situació i informà als seus lectors que la ciutat tenia un centenar de cases que estaven en perill d'ensorrar-se. A partir d'aquests fets l'Ajuntament posà fil a l'agulla i arran de l'informe de l'arquitecte Iranzo es publicaren les Bases el 16 de gener de 1892.

Pio Baroja va descriure la ciutat de Berga amb aquestes paraules: *«Berga tenía desde lejos un color terroso y ceniciento. El conjunto de los tejados presentaba ese aire confuso de los pueblos del Mediterráneo donde se mezclan las azoteas, los palomares y las solanas»*. Amb les Bases d'Iranzo s'inicià un llarg i lent procés que, juntament amb el d'obrir nous carrers i places, intentava transformar Berga en una ciutat moderna.

Notes:

1. Josep NOGUERA i CANAL: *Berga en temps del Canal Industrial (1885-1900)*, Berga, Àmbit de Recerques del Berguedà, 1989, p. 57-59 (Els Llibres de l'Àmbit, 3).
2. Jacinto VILARDAGA, a la seva obra *Efemèrides Bergadanas* publicada el 1916, el reproduïx.
3. Pio BAROJA: *El Humano Enigma*, Barcelona, Editorial Planeta, 1969, p. 83 i 120-122.
4. Pio BAROJA: *op. cit.*, p. 108.

Rosa Serra